

ДО ПИТАННЯ ПРО ДРАМАТИЧНУ ПОЕМУ

Предметом дослідження є короткий огляд критичних праць українських і російських літературознавців щодо відмінностей драматичної поеми як жанру, дається оцінка домінантності критеріїв визначення цього жанру в залежності від питомої ваги одного з літературних родів.

"Наука ... ніколи не стане закінченою книгою. Кожний важливий успіх породжує нові питання..." – писав А.Ейнштейн [1: 795].

Арістотель, перший теоретик літератури, запропонувавши класифікаційну систему родів і жанрів, напевно, не міг і уявити, що саме синкретизм стане ознакою літератури Нового часу.

Ще 1604 р. твір К. Марло "Трагічна історія доктора Фауста" було названо *dramatik poem*. Цей термін використав і Дж. Мільтон, визначаючи жанр своєї поеми "Самсон-борець" (1671). У подальші епохи з'являються твори ("Манфред" (1817) Д.Байрона, "Пер Гюнт" (1867) Г. Ібсена, "Сон князя Святослова" (1895) І. Франка, "Лісова пісня" (1911) Лесі Українки, "Сніг у Флоренції" (1985) Л. Костенко та інші, які засвідчили, що жанр драматичної поеми не тільки утвердився, але й розвинувся і поглибився. Водночас ускладнюється вирішення питання про те, чим власне драматична поема відрізняється від драми і поеми, від драми-концепції, драми-параболи, драматичної хроніки і т.п.

Так як драматична поема прижилася і розвинулася на українському літературному ґрунті, логічно буде почати дослідження про відмінності й особливості цього жанру з праць слов'янських літературознавців.

Наприклад, Мельничук Б.І. в книзі "Драматична поема як жанр" приходиться до висновку, що головною особливістю цього жанру є віршована форма: "Драматична поема – це віршована драма" [2].

П.К. Волинський у підручнику з основ теорії літератури звертає увагу на синтетичність жанру ("зразок мішаної форми") і приналежність, не зважаючи на діалогічну форму, до творів літератури, а не театру [3: 305].

В.П. Лесин і О.С. Пулинець в "Словнику літературознавчих термінів", підкреслюючи синтетичність жанру, і звертають увагу на злиття в одній видовій формі "драматичного, ліричного і епічного" [4: 117]. Вони також висловлюють думку, що драматична поема – "переважно невелика за обсягом віршована п'єса". А.А. Карягін в книзі "Драма как эстетическая проблема" доводить, що взаємопроникнення засобів і прийомів епосу в драму стало закономірним явищем, внаслідок чого "сфери їхнього художнього буття постійно розширюються" [5: 21].

П.П. Кононенко пише про зворотній процес: використання письменниками-епіками прийомів драматичного мистецтва [6: 34].

Л.С. Дем'янівська вважає, "щодо драматичної поеми доцільніше говорити не про такі широкі категорії, як драматичне, епічне і ліричне розкриття теми, а про дещо вужчі: поєднання в жанровій формі драматичної поеми ознак драми і ліро-епічної поеми. Це зумовлене і виправдане і тим, що власне епічний елемент слабо виражений і повсякчас трансформується в ліро-епічний. В основі драматичної поеми – "внутрішній", тобто психологічний, світоглядний конфлікт [7: 6].

В.О. Сахновський-Панкєєв в книзі "Драма і театр" говорить про драму для читання", яка відрізняється від "драми театральної" не надмірним об'ємом тексту і не чисельністю філософських роздумів, а порушенням рівноваги між словом і дією на шкоду дії. Автор робить висновок: чим більше "драма для читання" віддаляється від театру, тим ближче вона до поеми в драматичній формі [8: 30].

І.Г. Неупокоева звертає увагу на активність особи автора, присутність в тексті авторських роздумів, перевагу лірико-філософського струменя над "подійним", інший, ніж у власне драматичних жанрах, принцип організації "подійного" матеріалу [9: 192].

В "Літературознавчому словнику-довіднику" із серії "nota bene" під редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва і В.І. Теремко драматична поема визначається як "невеликий за обсягом віршований твір, в якому поєднуються жанрові форми драми та ліро-епічної поеми" і закладений "внутрішній динамічний сюжет". Над епічними і драматичними чинниками перевагу мають ліричні [10: 216].

Крім того, частина дослідників, наприклад, Л.С. Дем'янівська і М.О. Гуляєв пов'язують виникнення жанру драматичної поеми з розквітом романтизму. Так М.О. Гуляєв у підручнику з теорії літератури 1977 року видання пише: "Розквіт драматичної поеми в європейській літературі починається з перемогою романтизму... В драматичній поезії романтичного спрямування протиставляються не характери, а різні типи світогляду. Драматичний нерв слабо відчувається..." [11: 136-137].

Отже, питання про особливості драматичної поеми як жанру залишається невизначеним, а поява нових літературних творів з ознаками епосу, лірики і драми ще більше посилює його актуальність.

Спробуємо дати відповідь на поставлене питання, звернувшись до "Поетики" Арістотеля: літературним родам – епосу, ліриці, драмі – відповідають події, почуття, дії. Внаслідок дифузних явищ, що відбуваються в літературі, з'являються епічна поема, ліро-епічна поема, лірична драма, драматична поема...

Колись батько літературознавства писав, що драма відрізняється від епосу і лірики 1) своїм не дуже великим об'ємом і повинна відповідати часовим межам: "від сходу до заходу сонця"; 2) драма – це дія, т. б. розповідь і почуття, якщо вони і мають місце, пов'язані з висловлюваннями героїв; 3) відсутнє пряме втручання автора, оцінки дійових осіб та їх вчинки.

Що ж таке поема? За визначенням "Літературознавчого словника-довідника" 1997 року випуску, "поема – це ліричний, епічний, ліро-епічний твір, переважно віршований у якому зображені значні події і яскраві характери [10: 556].

Логічно виникає думка: то чого ж більше у драматичній поемі – епосу, лірики чи драми? Відповідь, як здається, у самій назві жанру: так як ми маємо справу з поемою, то в ній переважає епічний елемент; а якщо поема драматична, то визначальними чинниками повинні стати наявність дії і відсутність особи автора.

Таким чином, драматичною поемою можна вважати віршований твір, невеликий за об'ємом (придатний до постановки на сцені), насичений гостро-конфліктними ситуаціями, почуттями дійових осіб і майже відсутністю автора.

В залежності від посилення впливу епічних, ліричних чи драматичних елементів, на нашу думку, буде змінюватися і жанр твору. Наприклад, при збільшенні втручання автора в текст твору, прямих авторських оцінках подій або вчинків героїв можна говорити не про драматичну поему, а про ліричну драму. При великому об'ємі драматичної поеми, неможливості поставити її на сцені доцільніше визначати жанр твору як драму для читання.

Наприклад, жанр твору Гете "Фауст" Б.Мельничуком і іншими дослідниками визначається як драматична поема. Але ж сам автор назвав свій твір трагедією, і, напевно, не тільки через драматизм ситуації, в якій опинився головний герой, а ще й для того, щоб переконати читача в театральності, тобто нереальності, нежиттєвості пропонуємих подій. Перед нами, вірогідно, драма-парабола, але не призначена до постановки в театрі: великий об'єм твору не дозволяє відобразити всі події на сцені. Тому можна спробувати визначити жанр цього твору як драму для читання, бо, крім великого об'єму, всі інші ознаки жанру витримуються.

А от п'єса Г.Ібсена "Пер Гюнт", на нашу думку, більше належить за ознаками до драматичної поеми. Головним елементом твору є яскраво-емоційна розповідь героя і інших персонажів. Своє ставлення до подій і героїв Ібсен висловлює опосередковано: через фабулу, зіткнення характерів, "відкритий" кінець твору. П'єса не дуже велика за об'ємом і може бути поставлена на сцені театру.

Ще одне питання, пов'язане з жанром драматичної поеми, потребує окремого розв'язання. Це питання про, так звані, драматичний епос. Прикладом можуть служити "Маленькі трагедії Пушкіна". На нашу думку, такі твори краще вважати "маленькими" драмами, ніж драматичними поемами.

Яскравими прикладами жанру драматичної поеми в українській літературі є твори І.Франка "Сон князя Святослава", Л.Українки "Бояриня" і "Лісова пісня", Л.Костенко "Сніг у Флоренції" і інші.

Зауважимо, що пропозиції, висловлені в статті, потребують додаткових досліджень, обґрунтованих доказів і не претендують на абсолютну правильність і довершеність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мудрость тысячелетий. – М.: Олма-пресс, 2003. – 847 с..
2. Мельничук Б.І. Драматична поема як жанр. – К.: Дніпро, 1981. – 143 с.
3. Волинський П.К.. Основи теорії літератури. – К.: Радянська школа, 1967. – 352 с.
4. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. – К.: Радянська школа, 1971. – 251 с.
5. Карягин А.А. Драма как эстетическая проблема. – М.: Наука, 1971. – 195 с.
6. Кононенко П.П. В пошуках суті. – К.: Радянський письменник, 1981. – 171 с.
7. Дем'янівська Л.С. Українська драматична поема. Проблематика, жанрова специфіка. – К.: Вища школа, 1984. – 158 с.
8. Сахновський – Панкєєв В.О. Драма і театр. – К.: Рад. літературознавство, 1980, № 3.
9. Неупокоева И.Г. Революционно-романтическая поэма I-ой половины XIX века. М.: Высшая школа, 1973. – 520 с.
10. Літературознавчий словник-довідник, Академія, К.: 1997. – 750 с.
11. Гуляев Н.А. Теория литературы. – М.: Высшая школа, 1977. – 271 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Тищенко Т.Г. К вопросу о драматической поэме.

Предметом исследования является короткий обзор критических работ украинских и русских ученых относительно отличий драматической поэмы как жанра, дается оценка доминантности критериев определения этого жанра в зависимости от преобладания отличительных черт одного из литературных родов.

Tyshenko T.G. To the peculiarities of the dramatic poem

The article examines a brief review of critical works by Ukrainian and Russians researchers concerning the distinctive features of the dramatic poem as a literary genre. The criteria for defining this genre are given in dependence with the prevalence of one of literary genres.